

dr hab. Jolanta Mindak-Zawadzka, emer. prof. ucz.

Wydział Polonistyki UW

Promotor rozprawy doktorskiej

Opinia promotora

O rozprawie doktorskiej mgr. Janusza Szablewskiego

Konkurencja form cerkiewnych i rodzimych w chorwackiej i serbskiej tradycji językowej

Rozprawa doktorska pana mgr. Janusza Szablewskiego, zatytułowana *Konkurencja form cerkiewnych i rodzimych w chorwackiej i serbskiej tradycji językowej*, jest próbą rejestracji i analizy gramatycznych przejawów i skutków kontaktów języka staro-cerkiewno-słowiańskiego (i wywodzących się z niego lokalnych tzw. redakcji cerkiewnosłowiańskich) z rodzimą mową mieszkańców obszaru postserbskochorwackiego, mających miejsce od czasów najdawniejszych (średniowiecze) po wiek XIX, gdy zaczęły się wykształcać współczesne nam standardy językowe, oparte na reformie Vuka Karadžicia.

Autor dokonuje analizy porównawczej przebiegu, natury i rezultatów tych kontaktów w chorwackiej i serbskiej tradycji językowej, w obrębie każdej z nich wyróżniając i analizując kolejne etapy rozwoju języka pisanego.

Jak słusznie zauważa doktorant, w dotychczasowej literaturze przedmiotu brakowało ujęć porównawczych chorwacko-serbskich (w szczególności poświęconych konkurencji form cerkiewnych i rodzimych), a nieraz też dostatecznie dokładnych analiz zestawiających materiał z kolejnych etapów rozwoju języka pisanego w obrębie poszczególnych tradycji.

Autor oparł się w dysertacji na bogatym, zestawionym przez siebie, materiale językowym. Składają się nań zarówno wyniki własnej ekscerpcji zabytków piśmiennictwa chorwackiego i serbskiego, jak i materiał zaczerpnięty z poszczególnych (przywoływanych zawsze w przypisach) opracowań wielu autorów kroatystów i serbistów. Należy przy tym podkreślić, że przejęte od innych przykłady poszczególnych zjawisk gramatycznych zawsze poddaje własnej analizie, czasem posiłkując się argumentacją zawartą w wykorzystanych dziełach, a kiedy indziej wchodząc z nią w polemikę. Czytelnik rozprawy może łatwo zauważyć, jak benedyktyńskiej wręcz pracy dokonał doktorant, analizując z różnych punktów widzenia setki historycznych form językowych, zazwyczaj przywoływanych w szerszym otoczeniu wyrazowym, ukazującym kontekst, w jakim pojawiają się badane formy.

Mgr Janusz Szablewski skupił się szczególnie na morfologii (przede wszystkim - fleksji) diachronicznej, jako tym miejscu systemu gramatycznego, gdzie najintensywniej przejawiały się skutki kontaktu cerkiewszczyzny z idiomami rodzimymi. Rozpatruje też jednak wybrane zagadnienia fonologiczne i z poziomu grafii, a także kilka charakterystycznych typów konstrukcji składniowych, obecnych zwłaszcza na starszych etapach rozwoju tradycji piśmienniczej na badanym obszarze językowym i ściśle związanych z cerkiewszczyzną oraz klasycznymi językami Biblii – greką i łaciną.

Aby móc jak najpełniej ukazać naturę gramatycznych skutków kontaktów językowych cerkiewno-chorwackich i cerkiewno-serbskich, autor śledzi kolejne fazy rozwoju piśmiennictwa chorwackiego i serbskiego. Uwzględnia zarówno średniowieczne narodowe redakcje języka cerkiewnosłowiańskiego (gdzie pokazuje zakres „napierających” na system gramatyczny cerkiewszczyzny cech wernakularnych) jak i „odwrotną stronę medalu”, tj. cechy cerkiewne w tekstach pisanych idiomami rodzimymi (a więc „napieranie” cerkiewszczyzny na system wernakularny). Jednak szczególnie interesujące wydaje się szczegółowo analizowane przez doktoranta zachowanie hybryd językowych, stanowiących swoistą koniunkcję zasobów gramatycznych cerkiewszczyzny i rodzimych idiomów, odpowiednio, chorwackich i serbskich.

W przypadku chorwackim chodzi o tzw. amalgamat czakawsko-cerkiewnosłowiański, średniowieczną hybrydę chorwackiej redakcji cerkiewnosłowiańskiej i najwcześniej spośród dialektów chorwackich kulturowo wyemancypowanej czakawszczyzny. Po stronie serbskiej hybrydą analizowaną w rozprawie jest o kilka wieków późniejszy tzw. język słowianoserbski, wykorzystujący systemowe składniki redakcji ruskosłowiańskiej (przyjętej w XVIII wieku jako język serbskiej Cerkwi, a okresowo też jako świecki język literacki), rodzimej serbszczyzny oraz pewnych elementów języka rosyjskiego XVIII wieku.

Mgr Szablewski nie ogranicza się przy tym do rejestracji przejawów konkurencji między cerkiewnymi i wernakularnymi formami gramatycznymi w obrębie rozpatrywanych hybryd, ale poświęca wiele uwagi analizie funkcji (systemowych i/lub stylistycznych) konkretnych wyborów, jakich dokonywali autorzy tekstów pisanych tymi hybrydami. Jest to jeden z istotnych walorów rozprawy.

Warto tu zaznaczyć, że z problemem hybrydyzacji językowej doktorant zetknął się już wcześniej, przygotowując pracę magisterską (w Instytucie Sławistyki Zachodniej i Południowej UW) pt. *Amalgamat czakawsko-cerkiewnosłowiański – język chorwackich glagolaszy*. Merytorycznym przygotowaniem do obcowania z materiałem gramatycznym zawartym w zabytkach językowych stał się też dla doktoranta niewątpliwie fakt ukończenia (obok sławistycznych) także magisterskich studiów w Instytucie Filologii Klasycznej UW. To dobre wyszkolenie w pracy ze starymi tekstami widać wyraźnie w tekście omawianej tu dysertacji.

Języki chorwacki i serbski są sobie, jak wiadomo, bardzo bliskie, a w nowszych czasach rozwijały przez około sto lat wspólny standard ogólnonarodowy, zwany językiem serbsko-chorwackim/chorwacko-serbskim, dominującym w piśmiennictwie artystycznym i użytkowym od końca XIX do końca XX wieku. Nie dziwi zatem, że i zestaw gramatycznych (zwłaszcza morfologicznych) cerkiewizmów wchłanianych przez idiomy wernakularne obu tradycji językowych jest porównywalny. Doktorant wykazał natomiast dobitnie, że różny przebieg dziejów politycznych i kulturowych na obszarach chorwackich i serbskich sprawił, że analogiczne mechanizmy konkurencji cerkiewno-wernakularnej mogły się przejawiać w każdej z tradycji w zupełnie innym czasie (w serbskiej – te związane z funkcjonowaniem hybrydy językowej - o kilka wieków później niż w chorwackiej), w znacznej mierze z innych pobudek i z niejednokrotnie odmienną charakterystyką co do pełnionej funkcji językowej.

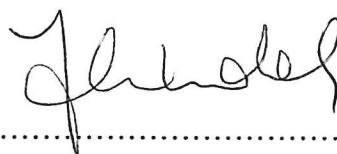
Praca doktorska mgr. Janusza Szablewskiego ma charakter jednoznacznie językoznawczy i operuje metodologią właściwą analizie diachronicznej, jednak równocześnie pokazuje, jak doniosły okazał się kontekst kulturowy: po stronie chorwackiej – przynależność do kulturowego kręgu łacińskiego (*Slavia Latina*), a po stronie serbskiej – nie tylko tkwienie w

świecie prawosławia (*Slavia Orthodoxa*), ale i okresowe zbliżenie z tradycją wschodniosłowiańską (rosyjską).

Do walorów rozprawy należy też zaliczyć oparcie jej na bardzo obszernie uwzględnionej literaturze przedmiotu, włączającej wszystkich bodaj znaczących autorów opracowań poświęconych problematyce rozwijanej w rozprawie.

Również kompozycja pracy wydaje się zasadniczo trafna. Właściwą część analityczną poprzedził autor krótkim rysem historycznym, dotyczącym dziejów cerkiewszczyzny i kształtowania się tradycji piśmienniczych chorwackich i serbskich, co ułatwia śledzenie późniejszych analiz materiału językowego do nich należącego.

Jak w każdym opracowaniu naukowym tak i w przypadku omawianej tu rozprawy doktorskiej można zapewne dyskutować z różnymi szczegółowymi rozwiązaniami, przyjętymi przez jej autora, a być może także wytknąć mu niedostrzeżone przez niego ani przeze mnie pomyłki czy uchybienia, mam jednak głębokie przekonanie, że pan mgr Janusz Szablewski dobrze wywiązał się z podjętego zadania badawczego, a jego rozprawa znajdzie chętnych czytelników, zwłaszcza wśród językoznawców – południowych sławistów, tak badaczy serbskich i chorwackich jak i reprezentantów innych ośrodków sławistycznych.

.....
Dr hab. Jolanta Mindak-Zawadzka, emer. prof. ucz.

Warszawa, 5.06.2021 r.